

Matajur

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

Lit. 15.—

VIDEM, 28. NOVEMBRA 1950.

Leto I. — Štev. 5

Sped. in abb. post. II gruppo

Poština plačana v gotovini

List izhaja z vsemi potrebnimi dovoljenji videmskih oblasti.

Il giornale si stampa col permesso delle Autorità della provincia di Udine.

UREDNIŠTVO in UPRAVA ulica Mazzini št. 10 - Videm
Naročnina: letna 350.— lir, 6 mesečna 180.— lir

Premagati moramo bojazen

»Človek z gora je osoren toda gostoljuben, hladen pa ljubezniv, prepirljiv in istočasno (zaradi dolgoletne priučene pokorščine) krotak in hlapčevski«.

Tako je zapisal o značaju slovenskega prebivalstva v gorskem predelu vzhodne Furlanije pred približno sto leti furlanski pisatelj Friderik Comelli. Zanimivo je, da je ugotovil, kako gotove poteze našega značaja izhajajo iz dolgoletne priučene pokorščine.

V teh sto letih razne vlade prav gotovo niso storile ničesar, kar bi moglo okrepi našo samozavest, ker smo bili vedno odvisni od samovolje tistih, ki so imeli oblast.

Sedaj se je začela za beneške Slov. doba prebujenja, ko so se začeli razvijati na kulturnem in socialnem področju. Nobena sila ne more zaustaviti tega razvoja; edini njegov nasprotnik je tisti, ki ga imamo v sebi: bojazen. Vsak preprost in pošten človek, ki je delaven in rad živi v miru, se boji imeti opravka s sodnimi oblastmi. Ta bojazen je naravna in je pri beneških Slovencih tako ukoreninjena, da jim postane neugodno že pri samem omenjanju orožnikov, sodnije in odvetnikov.

Ta strah izvira iz dejstva, da je v Italiji, kjer obstoja na tisoče najrazličnejših zakonov, vedno mogoče naprtili krivdo ubogemu človeku, ki ni zmožen in nima niti sredstev, da bi se branil.

Ta bojazen izvira tudi iz razmer, v katerih so morali dolgo časa živeti beneški Slovenci, ki so bili vedno omalovaževani, vedno izkoriščani in ki so jim vedno zabičevali, da je pravica le na strani močnejšega. Zato je naravno, da so bili oni, priprosti in neučeni ljudje, vedno tisti, ki niso imeli prav.

Kdo se je doslej pobrigal za izboljšanje življenjskih pogojev našega ljudstva? Kdo je delal na tem, da bi se dvignila njegova kulturna raven? Nihče! Naš človek je bil dober samo za izkoriščanje.

Zato ni čudno, če je izgubil vse zaupanje v pravico, če je postal nezaupen in bojazen proti vsemu in vsem. Za revnega in preprostega človeka ni pravice na tem svetu; to je prepričanje skoro vseh beneških Slovencev. Zanje je zakon neka zanka. Potrebno pa je, da premagamo v sebi to bojazen, ker drugače nam bodo vsi hodi po glavah. Priiti moramo do prepričanja, da je zakon za vse enak, da ga morajo vsi spoštovati, prav posebno pa še karabinerji.

Da bi zaustavili razvoj tega našega ljudstva, da bi preprečili našim družinam pošiljanje njihovih otrok v državne šole s slovenskim učnim jezikom, so se hoteli nekateri krogji poslužiti prav te naše bojazni. Računali so, da bodo orožniki in okrajna sodnija lahko vzbudili med prebivalstvom bojazen in prepričanje, da je pošiljanje njihovih otrok v šole s slovenskim učnim jezikom nezakonita stvar. Na ta način so zlorabili oblast, ker so mislili, da se nihče ne bo upal zoperstaviti oblasti, da nihče ne bo protestiral.

V resnici pa ni bilo tako: ljudje niso molčali. Tisti, ki so jih hoteli terorizirati so na ves glas povedali, da se jim godi krivica; tudi časopisi in organizacije so dvignili svoj glas in protestirali proti takemu postopanju Italije, ki hoče s tem oškodovati tisti del svojega prebivalstva, ki je slovenske narodnosti.

Ti ljudje so prepričani, da zakon ni nikakršna zanka, s katero lovijo preproste ljudi, ampak je popolnoma resna stvar in so mu dolžni vsi spoštovanj. Vendar, čeprav so mnoge družine premagale ta strah, so še vedno nekateri ljudje ki se ne upajo niti priznati, da so beneški Slovenci. Nujno je potrebno, da vse ljudstvo premaga to zavest in spozna, da so se časi temeljito spremenili. V državni ustavi so nekateri členi, ki jasno in določno govore o naših pravicah.

Poleg tega pa imamo sedaj še svoj časopis, ki ga sicer hočejo uničiti, pa je vendar še vedno tu in prikazuje vsemu svetu krivice, ki se nam hočejo prizadejati. (Zato se moramo vedno bolj združiti, orestiti se moramo vsakega strahu in vztrajno zahtevati spoštovanje naših pravic. Na ta način bomo prav gotovo dosegli tudi za nas pravico.

Dovolj sena - premalo živine

(Kako je pri nas z živinorejo in mlekarstvom?)

Prvotni prebivalci Beneške Slovenije so bili pastirski narod, ki so se naselili polagoma v 6. in 7. stoletju po grčih in obronkih Julijskih predalp, ker so tu našli izredno ugodno podnebje in prikladen kraj za živinorejo. Bavili so se izključno le z živinorejo in zato ni nič čudnega, da smo podedovali od naših prednikov dosti dobrih navodil za pripravljanje mlečnih izdelkov. Naš sir je znan po vsej videmski pokrajini in tudi tven nje, ker je zelo dobrega okusa in izdaten. Naša živina se namreč hrani izključno le z gorskim senom, ki odločilno vpliva na mlečnost krav.

Poleg tega pa v našem gospodarstvu ne gojimo krav za mleko, ker zaradi goratosti ozemlja ne moremo z njimi obdelovati polja in živina zato počiva in daje seveda mleka kot ona, ki mora delati in je to mleko tudi bolj mastno. Tu tiči torej vse tisto, kar daje našemu siru dobro kakovost in višjo ceno na trgu.

Naša živinoreja bi pa mogla biti še mnogo bolj razvita, ker ji zato ne manjka pogojev. Kljub temu, da imamo lepe senožeti in velike planinske pašnike, je začela živinoreja, zlasti zadnje desetletje, vidno pešati. Nekaj živine je uničila vojna, mnogo krav pa smo bili primorani prodati za plačevanje davkov, ki nam jih nalaga vlada vsako leto večje. Nešteto družin je prodalo edino kravico, ki so jo imeli še v hlevu, da so mogli zadostiti državnim blaginam. Posledica tega velikega padea goveje živine je seveda ta, da imamo odvisno količino sena, ki ga prodajamo dostikrat po smešno nizkih cenah, zlasti takrat, kadar je pridelek sena povsod zelo obilen. To je seveda zelo velika škoda za naše gospodarstvo, ker bi s tem senom lahko redili mnogo več živine, kar bi nam prineslo nedvomno več koristi in dobička. Poleg tega pa bi imeli tudi več gnoja za naša polja.

Še do preteklega stoletja so pri nas izdelovali vsi živinorejci sir in maslo sami doma. Napredek pa se je pri nas zadnje čase precej uveljavil tudi na tem področju in danes vidimo že v mnogih krajih prav moderno urejene zadržne mlekarne. Tu so poklicani mlekarji, ki potom higijenskih naprav predelujejo mleko v odlični sir in maslo. Le škoda, da nimajo

Odkritje spomenika v Torlanu

Predzadnjo nedeljo, dne 19. novembra, je bilo v naši vasi slovesno odkritje spomenika 35 žrtvam iz Dolenjega Torlana, katere so 25. avgusta 1944. leta pomorili fašisti in Nemci. Že v zgodnjih jutranjih urah se je začela zbirati velika množica ljudstva na kraju, kjer se je pred šestimi leti odigrala ta strašna tragedija in kjer so bile žrtve dalj časa tudi pokopane. Okrog desete ure je prišlo tudi več predstavnikov oblasti in razni govorniki so nas z ganljivimi besedami spomnili na tragičen dogodek in na zverinsko podivjanost fašistov, ki so na tem kraju pomorili in nato z ognjem pokončali 35 nedolžnih žrtev, med katerimi je bilo več malih otročev in nad 70 letnih starčkov.

Po končani slovesnosti v Dolenjem Torlanu je odšla množica v žalnem sprevodu na pokopališče v Gorenji Torlan, kjer so odkrili spomenik žrtvam, ki so skupno umrle in kjer sedaj skupaj počivajo.

Pogozdovanje je nujno potrebno

Alpsko predgorje naše dežele ima poleg drugih značilnosti tudi to posebnost, da je popolnoma golo. In vendar bi bil gozd zelo koristen za te hribe. Res, da so na njih travniki, kjer se naseče nekaj trave. Toda ti travniki so zaradi stalnega izkoriščanja že popolnoma izčrpani in v višjih predelih se sploh več ne kosijo. Načrta pogozditev pa bi bila koristna tudi iz dveh drugih razlogov. Preprečila bi nevarne snežne plazove v zimskem času, obenem

vsaj vse večje vasi takih mlekar. V nekaterih vaseh ljudje še danes izdelujejo sir sami doma in si družine medsebojno posojujejo mleko in potem zopet vračajo, da lahko napravijo dnevno hleb sira. Ta sir, izdelan doma, je sicer okusen, ker je polnomasten, a na trgu nima tiste cene kot oni iz mlekarne. To je seveda v veliki škodo živinorejcev in zato marsikdo rajši nosi mleko v sosednjo vas, kjer imajo združeno mlekarstvo, pa četudi je ta oddaljena po eno ali več ur hoda.

Povprečna proizvodnja mlečnih izdelkov je precej višja od vsakdanje uporabe in zato vsakdo pazi, da so njegovi izdelki prvovrstni, da tako zanje čim več izkupi. Za izboljšanje našega gospodarskega položaja, bi bilo neobhodno potrebno, da se dvigne živinoreja na višjo stopnjo. Pri tem bi nam pa lahko mnogo pomagala država, če bi na primer razdelila med živinorejce nekaj dobre plemenske živine. To lepo zamisel so predlagali že neštetoletni živilorejci, ki pridelajo več sena, a do danes niso še ničesar dosegli, dasiravno so jim pristojne oblasti obljubile, da bodo skrbale za dvig živinoreje v gorskih predelih videmske pokrajine.

Brezposelni brez podpore

Približuje se zima z velikimi koraki. Delo na polju je končano, samo tu in tam grabijo listje, da bo za stelo živini ali pa se pripravljajo drva za zimsko kurjavo. Toda pri vseh teh delih so zaposlene samo ženske. Moški so odšli na delo v gozdove v Karnijo ali drugam, kjer so mogli najti delo. In prav za te ljudi začenja sedaj kritična doba. Po prihodu snega je nemogoče nadaljevati z delom v gorah in ga je treba prekiniti do prihodnje pomladi.

Velika večina moških iz Beneške Slovenije je zaposlena pri takih delih, ki se ga navadijo iz roda v rod in marsikje so se združili v delovne skupine, ki štejejo od 3 do 10 ljudi. Skoro vsem tem skupinam so sedaj podjetja odpovedala delo, zlasti tam, kjer so gozdovi obrnjeni proti severu ali leže visoko v gorah in je zgodnji oktoberski sneg onemogočil nadaljevanje dela. Le malo kje bodo lahko sekali in pripravljali les tudi čez zimo.

Ko razpravljamo o raznih perečih gospodarskih in socialnih razmerah v Beneški Sloveniji, je prav, da se dotaknemo tudi zdravstvenega vprašanja, ki je zelo važno in se polaga nanj premalo pozornosti. Govoriti hočemo tudi o higijeni in o pomanjkanju zdravstvenih ustanov, ki bi ščitile narodno zdravje. Zlasti zadnje desetletje opažamo, da se je zdravstveno stanje pri nas zelo poslabšalo, kar se najbolj pozna pri otrocih. Kje je treba iskati temu vzrok?

Že takoj, ko zagleda otrok luč sveta, se ponavadi znajde v nič kaj higijenični okolici. Mati, ni imela prilike, da bi jo kdo poučil, kako je treba pravilno ravnati z novorojenčkom in kako skrbeti za njegovo zdravje. V takih okoliščinah se otroci ne morejo pravilno razvijati in zato je njihova umrljivost precej velika.

Ker so naše vasi raztresene tu in tam med hribi in oddaljene od sedeža občine, kjer navadno biva zdravnik in babica, tu-

pa bi preprečila razdiranje in odnašanje zemlje, ki ga povzročajo hudourniki, ko puščejo za seboj samo prod in skalovje.

Že po nekaj letih bi pogozdovano zemljišče prinašalo našemu prebivalstvu lep dohodek. Ob samein začetku pa bi pri pogozdovanju zaposlili veliko število brezposelnih, ki morajo sedaj držati križem roke. Vključ nešteta obljubam pa vlada doslej ni odprla v naših krajih niti ene delavnice za pogozdovanje. Za furlansko pokrajino je bilo še pred priznanjem pasivnega področja določeno okrog 40 takih delavnic za pogozdovanje. Pozneje pa je bilo to število znižano na osem. To je zopet li-pen primer kako vlada drži svoje obveze. Poleg tega pa so vse delavnice za pogozdovanje namenjene samo za Karnijo in dolino reke Bele. Res, da so tudi ti kraji zelo potrebni pogozdovanja in da imajo tudi tam ljudje veliko potrebo zaslужka. Toda prav take in še večje so potrebe tudi pri nas.

Naj omenimo še, da bi bilo treba v Beneški Sloveniji pogozditi okrog 50 odst. vse površine. Seveda bi bilo treba paziti, da se v posameznih krajih posadijo tista drevesa, ki so najbolj primerna. Ponekod bi dobro uspeval nizki gozd, drugod pa visoka drevesa. Marsikje pa bi bilo potrebno posaditi dunajski bor, ki je najbolj pripraven za kraje, kjer je voda odnesla vso zemljo in je ostal samo prod in skala.

Od pogozditve bi imela dežela korist tudi pri turizmu, saj ni daleč glavna cesta, ki pelje v Kanalsko dolino in tudi Videm je v bližini. Najbolj bi se v tem oziru okoristila Terska dolina, kjer bi Muži tvorili zanimiv kontrast s stranskimi pobočji, ki bi bila pokrita s temnim gozdom. Nekateri manjši predeli, ki so jih pred časom pogozdili privatni lastniki, nam že pokažejo v nalem, kar bi se lahko napravilo v večjem merilu, če bi se za to zavzeli in nudili potrebno pomoč pristojni organi.

Na ta način je zelo naraslo število sezonskih brezposelnih in skupaj s tistimi, ki so že vse leto brez dela, je sedaj okrog 95 odst. moških v Beneški Sloveniji, ki so brez dela. Ta problem je še težavnejši če pomislimo, da ti ljudje ne prejema-jo nobene brezposelne podpore, ker jih oblast smatra za male posestnike. V resnici večina od njih poseduje horno kočo in kakšno krpo zemljo, ki je dostikrat še nerodovita. Ker zakon dovoljuje razdelitev dediščine med vse otroke, se je zemljiška posest zelo razcepila in tako imamo nešteto krp in krpic, katerih vrednost se še zmanjša zaradi pomanjkanja poljskih poti in je treba vse stvari prinesiti in odnesti v nahrbtnem košu.

Nobena politična stranka, ne sindikalne organizacija še manj pa oblasti se brigajo, da bi olajšale ta težak položaj. In vendar

di po več ur hoda, kličejo zdravnika le v skrajni sili. Babica pride k porodnici največkrat šele po porodu ker je zaradi prevelike oddaljenosti ne morejo pravočasno poklicati. Skoraj vsaka vas ima nekaj zizurjenih starejših žena, ki jih kličejo v takih primerih. Koliko vede te stare stete o higijeni si lahko sami predstavljamo in zato je umrljivost pri porodu tudi precej visoka. Vse drugače bi bilo, če bi bila v vsaki občini po ena materinska posvetovalnica, kakršne imajo vsi civilizirani narodi, kjer bi se lahko vsaka mati pravočasno naučila vsaj najosnovnejših pojmov o higijeni in o ravnanju z novorojenčkom.

Pa pojdemo dalje. Otroci, ki je nepravilno negovan in ponavadi tudi slabo hranjen, ker je zaradi velike brezposelnosti v naših krajih beda, se nič kaj dobro ne razvija. Redkokdaj vidimo, da pelje mati bolehnega otroka k zdravniku; zdravi ga sama, z raznimi zdravilnimi rožami ali pa se zaleže po nasvet k prijateljici, ki ji pa tudi ne more dosti svetovati, ker je sama istakotako slabo poučena. Čeprav je otrok po srečno prestani boleznii še bolehen, se ne polaga temu dosti važnosti, ker starši ne vedo za posledice, ki jih bo nosil otrok v bodočnosti zaradi tega.

Ko začne otrok hoditi v šolo, se tudi nihče ne zanima za njegovo zdravstveno stanje. V Beneški Sloveniji ni zdravniških pregledov za šolobvezne otroke in tako vidimo, da mnogi bolni otroci-bacilonošej obiskujejo šolo in zato je možnost okužitve zdravih otrok tudi zelo velika. V malih, nehygieničnih učilnicah, se stiska tudi po 20 do 30 otrok in med njimi je mnogo tuberkuloznih in obolelih na raznih drugih nalezljivih boleznih. Nič čudnega torej, če v času epidemije nalezljivih boleznii, oboli skoraj ves razred na davci ali škrlatinki, ker ni bila šolska učilnica pravilno ali sploh nič razkužena. V naših krajih, kjer so neštete družine potrčene bedi in je možnost obolenja tem večja, bi se morali vršiti zdravniški pregledi vseh šolskih otrok vsaj enkrat na leto. Samo na ta način bi se moglo ugotoviti mnoge bolezni, ki danes more naš naraščati.

Zaradi pomanjkanja znanja o higijeni, saj večina ne ve, kako strašno je jetika nalezljiva in zaradi pomanjkanja sredstev, pa okužujejo nehoti še ostale zdrave ljudi.

Medtem ko se polaga pri nas premalo pažnje na higijeno in na zdravje naše mladine, pa vidimo, da oblasti mnogo bolj skrbijo za zdravje in zaščito matere in otrok v mestih. Vsaj vsaka občina bi morala imeti svojo materinsko posvetovalnico, kjer bi imeli redne posvete z materami in pregleda otrok ter predavanja o prvi pomoči, o zdravstvu in o najbolj razširjenih nalezljivih boleznih.

Navodila za pogozdovanje

Mnogi kmetje, ki so se zadnja leta lotili pogozdovanja, se pritožujejo, da so jim večkrat ukradene na novo zasajene sadike. Za te tatvine se je zanimal Inšpektorat za gozdove iz Vidma in je sklenil, da bo zaščiti te predele videmske pokrajine kjer se pogozduje. V ta namen bo pojačeno nadzorstvo z osebjem gozdarskih postaj Tarčenta, Ahtna in Čedad, katerim bodo pomagali tudi občinski poljski čuvaji. Občine, v katerih bodo podvezli ta ukrep varstva, so sledeče: Brdo, Tarcent, Neme in še več drugih v Furlaniji.

Zanimirani kmetje, ki nameravajo zasadi nove predele z drevjem, naj prijavijo prostor pogozdovanja pri »Ispektorato delle Foreste« v Vidmu, kjer bodo dobili tudi vsa potrebna navodila.

bi bilo nujno potrebno kaj ukreniti, zlasti ker bi lahko v bližnji okolici opravili čez zimo mnogo nujnih del, kakor gradnja cest in poti, izboljšanja zemljišča in priprave za pogozdovanje, o katerem govorimo v drugem članku. Seveda bi vlada morala pokazati, da se ne briga samo za oborožitev, ampak da mu je nara tudi gospodarski položaj ljudstva.

IZ VZHODNE BENEČIJE

GRMEK

Mjesec septembra lanijskega leta — 1949 —, u našim kamunah z veliko težavo združniku je bila zezdana mlekarica, z namjenom da z njo buogi kumeti bi se o pomogli.

Kadar hiša je bila končana, an u nji je bilo vse na mestu, po veličastni pripravi je bila praznovana inauguracija. Zenske od združniku, zarjes barko an zatuó vrjedne hvale, su napravile no kosilo takuó ki gré; njesu mankali dobri strukci an tradicijonalne gubance; zvišer praznovanje sej veselo sklenili s plesom. — Za priložnost je bilo povabeno oku 30 gaspuoda z Cedaia; pridari an gouorn ki radovali su na novo mlekarico an na futuro bogastvo, ki iz tegá bi izhajalo naš m kumetam; rekli so tud' de vsa podpuora združniku za gradnjo mlekarice, jim bo rjes v kratkim veplačana. Dobre besjede ostale su ku po navadnim le prazne, an drobni kumeti, ki dosada njesu potegnili še onega čentezma, vsak dan buj se prepricuvalu, de pr' nas: »Menjajo se časi, ampá gaspodar, nec. — Zdej po enim ljetu, jim pravijo de mlekarica an more dal' korist dok ljudje na boju zmenili' vso živno plemena »Ciká« s tisto plemena »Bruna«, an takuó tud' vse bjeke prvega plemena z drugim, pru kakor svoje dni so tjele fesišti za naše vasi. — Pa do tegá su megli samuó malo kumetu premožnih. Zarad biku pá su muori ku jim nje bluo drugače, gonit domače krave h tujim bikam an takuó sej' zgodilo de vse krave su jim oboljele ker su jih gonil h tujim bikam.

V semih 6 vseh kamuna v teku telega ljeta — 1950 — ljudje su bili poškovani na živin za čarjez dva milijona lir.

S prvega v mlekarici sej' nabjeralu vsak dan od 5 do 6 hektolitru mljeka, zdej po ním ljetu, ki položaj je meu bit' dovjek pobuojsan, nabjeralu se samuó do 3 hektolitru.

Ljudje, tisti ki se tarkaj goniju de se muore iti za kriterjah državnih zastopnik, če tud doskrat njesu adati, bi imjel' djet' se v glavó, če rjes predvsem jim stoji na sreću pobuojsanje gospodarskega položaja naših kumetu, de je potrebu guoriti' s telimi prej ku slepuó slediti' an kriterij sugeriran naj le od državnih zastopnik, kriterij ki na gré pru v višnih kazih an krajah.

GABROVCA

Dne 31 oktuberja je prenehu živjet' hišni gaspodar Bokin Miha skor 72 ljet star.

S smartio našega starčeka rojaki su zgubili predobrega in poštene prijatelja, pa tud' zabavnega tovarša. — Vsem se huduó zdi.

OBORCA

Obuorca je na vas zadost' ljepa, položena na ravnini kosu zemlje, ki se razleguje na polovici atlece vzhodnega bregá Sv. Niklausa. — Kos ravnine ob dvjeh strani an pod vasio je rjes dobro razdijelan an nasajen z številnimi sadodrevsi an z vinskimimi trtami.

Vas kaže, de je bila dost poškovana zarad zadnje uiskó. Med drugimi škodvami od Njemcu je bluo kažganih sedam štal, kjer v njih su stanovali partižani.

Obuorčanj se prauvalu kaj bi na biu čas de po petih ljet ki je končala uiská bi bluo postrojenu kar je bluo poškovanu, al' pa veplačan vrjed škodine za de takuó samí bi oskrbjeli?

An pa kjer, kakor se čuje, Governu se na traga zapravljanje denarja za se prpravit' drugi uiski, kaj bi na bluo buojsan an buj korijsto urejvat' ta denar za druge buj potrebne stari, med katerimi tud zaidanje svojih štal?

Za ekonomsku stanje kumetu, šala ima veliko importanco: prez štale, ali z majhano štaló, kumeti na moreju pririditi' dost živine. — Vič glave živine, če rejé vič mljeka, vič sjera, vič mast', vič telet za prodati an vič gnojá ki ga potrebujeju za potrošiti' po njivah. — Sanažeta jim dajó obivnega sená, ki ostaja an ki vrže dovjek manj ga prodajat ku redit' z njim živino.

HLASTA

Hvala Bogu, končnu su se zmislili' začeti' djelo za prpravit' akvedot naše vasi. Tuó je bluo zarjes zeluo potrebnu, kjer kadar je biu velik šuš, an vič ljet sej' tuó zgodilo, vás je ostajala prez kapje vodé, an ljudje su bili pristjeni, za na erkniti' od žéje an za obšerbat' živino, z veliko težavo an zamudo, z bregá do zakraja doline blizu Tarpeča, hoditi' po gorko an umaza-

no vodó Aborne. — Nu, že dobro bo sada le de bonu imjel' vodó; ampá no stvar, ki na gré pru, na moremu pozabit'. »Za djelo su bili navzeti djeluci, ki njesu potrebni an tud' še po dva pr' kakí družini ne dost potrebne, medtem ku od drugih družin buj potrebnih su ostal' domá. Tuó nje pravičnu, vsak mor vjediti' an višnu tisti, ki su pru potrebni an su ostal' domá, su nezadovoljeni an protestiraju.

Z malo več pravičnosti od strani ljudi, ki su postavljeni za ušafanje djelucu bi bil važniji kontent.

GORENJI MERSIN

Smu zvjedal' de v Gorenjim Marsinu, vas Podbunješkega kamuna, na buoga

Naj mu bo lahka domača zemlja!

Nasrečna smart Roziča Ludvika u Nediži

V pondjek 13. novembarja popudné, Rošič Ludvik z Stupce sej' vraču s Cedaia pruot duomu na bičketi. Gor na manubriju je pjeu žaki 30 kg cukerja ki gaj' biu ukupu v Cedaia za svojo bufigo. Malo pred trećjo uro med Podbunjesam an Stupico, ku je pršu na mest, tuk pot na čemparni kraj gré t'k Nediže an na desno pa tik ostrega čelá od bregá, nankrat manubrij od bičklete ga je začeu vlješ na čemparno stran cješte, pruot' Nediž, višno zaki na manubriju sej' b'u ganu s pravega mesta, de mu nje bluo moč nakrnuti na desno, nak je gledu stuort' tuó kar je buj mogu. Takuó nasreča gaj pot'skala de je prerjezu čarjez pot an naravno za vsm žekjam an bičketu je su komplivat' v grozne valuvne naraščene Nedže, an, glej, pru u tistim samim prestoru ki dvjema kolonelama je mankalo željezna špranja za grajo. Nječne osebe su vidle nasrečo an su hitjele se približati s trošam de bi mu pomagale se rešiti', pa vse zastonj, voda je bila, takuó velika an takuó strašnuó nagla de nje bluo nič stuort', an buog Rošič je biu požgort od valuvu an šparil. Je biu najden za dva dni potle, v srje-

družina, sestavljena iz 8 oseb, očá, mat(i) an 6 otrok, stanuje v ni štali, ki an domaćin iz usmiljenja je dau na razpolago.

Ze mjesca junija t. l. strjeha od hiše tele družine se je zasula. Postrojiva hiše zahteva dost denarja, naj za zdarje, naj za kupit an prpejat na mest potrební materijal, ki buoga družina njema. Gaspodar te družine je mož ki je zmjeram nadložen po neki boljezni ki je ušafu kadar čas nazaj je biu v Somalji, an od tekrat nje kopac za djelo.

Vprašamu: ali je tuó mogó de obeđna oseba, an posebnu tiste ki stojó na stoláh kamunskog Oficija, na vide tegá an na misle se gani' za prit' na pomuoje ni družni takuó saromaki an se na čuje boljet' sreč pred takim vrjednemu dogodku usmiljenja?

LAZE

V zadnjih 15 dni iz naše vasi su se ločile za večnost od telega svetá dvje stari osebe: 87 ljetna Birtič Ana in 94 ljetni Goreznjak Jakob. — Družinam an žlahti obadveh, naše sožalje.

du 15. ob treh popudné malo buj dol od jezca Spjetarskega malna, skor vas zakopan pod glerjo an pjeskam; kazale su se samuó nogé od stopinj do koljenah.

Je biu hitru vekopan an prenešen v mrivaško kapelo Spjetarskega britofa an drug dan, v četrtak 14. oku treće ure popudné prepejan za pogreb v Brški britof, sprjet od puno ljudi.

Cjerkuna autoritá nje prpustila ustop mrljeva v cjerku zarad' — oni su dal' glas — ki je biu komunist, pa buj verjetno zarad' ki je biu dobar Slovenec an član Fronte. Takuó ki če naj, resnica je de te sklep cjerkune autoritá je biu kritiziran od vseh ljudi, an še Taljani su rekli: »*Stata una bojadat*«.

Tov. Rošič Ludvik nje meu ku 36 ljet. Je biu pridán in pošten človek. Nale je biu poznán ku član Fronte. vsi ljudje mu su tjele' dobru an su gá spoštovali.

U njim je Demokratična fronta Slovenecu u Italiji zgubila nega svojih narbuojših članu.

Buog mož je pustu u žalost mlado ženó an majhano čedičo, katerim pravimo naše sožalje.

IZ ZAHODNE BENEČIJE

nam an kjer zarad' boljezní, nasreči, itd. v družinah, su bili svoje dni pomagani od kamuna, tele zdaj store djelat' dužnike za se splačati nad njimi.

Taka špekulacija na buoge, potrebne djeluce je napravljena an nasramna.

Če djeluci su bili pomagani, kaže de v času pomuoči su bili potrebni an prez djela (ne de se jim nje maralu djelat'), an takuó buogi ki za preživjet' su mijeli, an imaju potrebu djela. Kuó more kamun zahtevati' veplačilo strošku izdan h za pomuoč, od človeka ki se znajde u takim situacijonu?

MALINA

Mateu Amalja na pot sej' srečala z Duhovnikom iz naše vasi. Te ju je ustavu an poprašu kam je blá pošjala njegovo hčerko Juljo. Zena resnično mu je povjedala de ju je pošjala šuolat' v Gorico, kjer tuó bo korijstila čediči, ki se je iskazala močnuó nagnjena k študiju. Na to izjavo gaspuod Duhovnik je sentenciju: »Buojsé bi bilu če namest pasjal' čedičo šuolat' v Gorico, si ju bila pošjala v gozi po burje ali pa po brjeme darviji«.

Nje trjeba komentarija takim sramljivim besjedam.

PLATIŠČE

Konec oktuberja po dugi boljezni an dugim trpljenju je umrla gospá Kufolo Ana. Naše sožalje žalostim sinovam an drugi žlahti.

Kramar Ivan je gaspodar velke družine, ki zraven žené je zložena štjerih otrok, katerih najstarija je čediča trinajstljetna. S tako družinu mož se vje je potreban pomuoči. Štjer leta za rokó je prosu na kamune, de bi pošjal' svoje otroké, ku ki su pošjali dost drugih, v poljetne kolonije, naj k muorju, naj v hribe, ampá

Prauca o zakopanem zlatu na Matajurju

Pred dost' dost' ljeti so ljudje pravili, da je na varh Matajurja zakopan 'dan ljepr zaklad. Teta zaklada pa si nje upau nobedan it' iskat zatuoke so pravili u štorijah, da tam rado straši.

Pod horo Matajur pa je tud' vas ke se kličó Matajur an tle so ankrat žvjetl trije bratje, ke nisu 'mjel nobene volje za djelat an so zmeraj ku študjal kako b' naredili da b' ljepó živjetl brez fatige. Bti so usi tri mladi an moćni an tud korajže jim ni mankalo. Dnega dne so se ljepo pohovorili med sabo an so odločili' de hredó na Matajur hjedat če je rjes tam zakopan zaklad. Da jih ne bi videli drugi ljudi an jih morá pr'hitjeti, su ustali' zguodaj zjutraj ko je bluo še temá an šli na Matajur. U bližin' tam k' so pravili ljudje, da je zakopan zaklad so naredili 'dno kazero, ke je še danas tam an služi pastirjem za zavetje kadar pada močno daž. Ko je blá napravjena ta kazera so začel kopat veliko jamu. Kopali so že dosti dni, a nisu mohlí nič ušafat, k' b' bluo podobno zakladu, bluo je samo kamenje an pjesak.

Dno nuó ko so b'li močno trudni ker so djelat cjeu dan, so zaspal' pr' ohnju pred kazero. Kar naenkrat so zaslišal mžro tuljenje an žvžganje an usi so se hitro zbudili. Ustrašili so se ku so videl kakuó se kadi oku jame, kjer naj bi bju zaklad an ča smardí po žveplu. Komaj so čakal' da pride dan za tuó k' so se močno bal, četud' so b'li u delin rajboj korajžni fantje. Sada je začeu močno padati daž an gmeló je an bliskalo se je. Buj martvi ku živi, so drugo jutro, ko je sonce stalo že visoko na nebu, tjele pohledat kakna je jama a je nisu mohlí več ušafat. Nikjer se ni poznalo, da b' kdo kopau, le 'dna velika skala, ke je ni mihu nobedan premaknit je ležala na kraju kjer je zakopan zaklad.

Ku so tri bratje use to videl se hitro utekli u dolinu an so tud' povjedal' de sam zludej straži zaklad na Matajurju. Čez dosti ljet so ljudje zvedel o aventuri teh treh fantiču an so se močno smejali an so povjedal te malim otrokome 'dno novo praucu an jim svetoval' de naj nikar ne hodijo več iskat zaklada na Matajur, ker še nobedan ni postau bohat poštenim po-

njegova želja nikdar je bila uslišana.

Ljetos kadar po zanimanju komitata Fronte mu je potrdjena novica de njegovi otroci su bili sprjeti na ljetovanje v Trst, dobro znane osebe na kamunu, iz semega namjena za ognat' se zasramovanju, su poskušale prepričati Kramarju naj bi se odpovjedu pošljanju otrok u Trzasko ljetovanje an pa jih pošju v Taljanske buj primjerne kolonije. Pa modri mož se nje pustiu prepričati' an je kar pošju otroké u Trst. An je ostu rjes zadovoljen ko je konstatirani de otroci su se znajdi dopadno an su vrnili damu zdravi an obrunjeni. Je zagotoviu de tud' drugo ljetu jih bo pošju v Slavjenska ljetovanja.

PROSNID

Tele dni impjegat h temu naročen, je pršu tjerjat' rato električne luči. Ko ljudje su vidli de je bluo za plačati' dovjek vič kakor drugkrat an su slišal' od impjegata de kup luči je polražiu, su začel' mrnirati' an protestati', de kup je predragi potem ki vas implant napajave elektrike, je biu nare' od ljudi.

Impjegat je stuoru zastopit' de za povisanju kupá nje dužnuó električno društvo, ampá kamun, kjer on samí je stuoru nauiozi' 10 lir taše za vsak kilovat konsumá.

Takuó ankrat deset vič društvo, drugkrat deset vič provincija, trećkrat 10 vič kamun, polem deset vič Buog vje duó, dok ti buogi ljudje pridiju le počes' oglodani do nagega.

Pod našo vasio su bili maretí zidi za branjet' de uodá od torenta ne bi dala čarjez iz svoje struge an preplaula po bližnjih njivah an travnikah.

Po noći od 12. do 13. te'ra mjesca je pedlu tarkaj daža de torent sej' biu takuó strašnuó narastu an taku muoče je imeu za podrijet' an proć odnest' zide de je narediu škodo, ki se šara skor 2 milijena lir.

PODBRDO

Sgarban Salvatore, sin Zuana d' 27 ljet e se djeloč to-u hosti udaru. Če to ne bo paršio komplikacijoni, on će mjet' ščepanja za neč deset dni.

tom brez djelat. An od tistih časou rjes nobedan ne išče zakopanega zaklada na Matajurju, ker vedo, da ga straž. sam zludej an s tem ni ljepó 'mjet opravilu.

Zima an buoštvo so kupe na vratih

Smu pr' koncu mjesca novembarja an že hribi naše Slavjensčine su pokrili' z arjuho bjelega šneha. Temperatura, naglo postala buj mrzla, napoveduje prezgodnju zimó.

Ljudje v vasesh zakrajam hribu ki šle nje-u sprauli na duom vsega prdjelka, gledaju pruot bjele m hribom an z žakostnim stream misle na zimó od kraćkih mrzlih dnevu, pod teško mislo al' bodo prelukli zimó s tim ki su skranili' črijez ljetu. Pa žalostna mislu gré tud' na buog ljudi hribu, ki rjedko vovzvet kaščen, su slabše prpravljeni za zimó.

Ze su začel' hoditi' s hribu dol po vasesh zakraja iskat' kar moreju robe, kjer domá njemaju druge pomoči ku samuó malo burij an krompjerja. Splašno su ženske ki hodiju, mamice ki čujiju dužnost za svoje majhane otroké ker ve'ó, de s tim ki imaju domá nje moč preluti' še pu zime ne. Jh vidiš vsak dan, od zguoda do muoče, z vasi do vasi, z njegovo boršo, zavite oku šije z nim slabim šalam za se ovařovat' mraza, hodit od praha do praha za »Božjo imé«. Če pa su od dečča an pride nuoče, trudne gređo počivati' v kajščen senik ali v kajščen listnjak.

In telih žen jih je vidiť pumu, vsak dan druge, kar skaze de v guorskih vasesh je zarjes dost mizerje an de hribojski ljudje muorejo ljeuše živjete.

Menjava burje sa sjerkam

Naši ljudej, za se zaračati' zimi ki se približava, muoraju tud' oskrbjeti' za drvá, za ljetje potrebno daž poštjet' živino an obračunat kar su prdjelali čez ljetu an ki navadno na zadostuje za pretuče dugo zimó; nje čas za počakat', kjer če jih zapade dost' snjega, jim je težkuó an še dostkrat nemogočno djelo.

Narbuž important prdjelak naših gorjanu je krompjer, ki je biu čaršan an sadje, jabuke an hruske, ki tudí je bluo malo, an pa burje, ki zarjes ljetos su ple bogate an zdrave. Vrste telih, ki njemaju stanovitnost za bit' ohranjene, jih hitro prodaju na trgu. Vrste, ku purčinke an še druge, kar za domačo potrebinjo, za jest' kuhane al' pečene, za zmješati' z testam senične moke an pečt' kroh, obdržaju an kar za moćnik an za pulento izpejenu na furlanske an še dejne vasi za zamenjavo sa sjerkam, ki oni čisto na prdjelaju v svojih blekah.

Če bit' zastopit' s kako težavo buogi gorjani zamenjaju svoje burje sa sjerkam. Pustimu na stran rjedkokakega ki ma na razpolago svoj voz an svoje konje, glejmu na tiste buoge ki sestavjaju većinu an ki njemaju svojih vozov.

Menjava burj na Furlanijo al' še v dejno daželo, (Veneto), navadno začne v koncu mjesca oktuberja, pred praznikam Vseh Svećeniku. Prvo djelo za ljudi je znest' na hrbatu z vrhá bregá do zakraja žakje burij; drug dan se poberejo od duoma predndem, navadno se žložiju dva moška iz dvjeh družin, adan se vpreže v barelo an vlječe, drugi od zad' potječa.

Kajščen trud majo ti reveži za pejat' narej, dost je pomislili' na slabe poti, na grive po katerih muoreju vlječi ku živna kar se po ljepi, rauni poti je težkuó. Rjes kadar prideju do raune, hladke cješte, an nje takuó težavno, ampá kulku puo'a je kapnili iz njegovega čelá prej ku su prehodili' vse tiste kilometre ki su jim stal' pred sabu za prit' do nje. Pa če tud' po hladki, rauni pot vozilo jim gré lahnejše, ničmanj jim je težavno zmjeram zaradi hude ure.

Kadar buogi ljudje utrjeni pridiju u kako vas, prez se odahnut' gređo po hišah ponujat' koštanj za sjerk an če nuoče jih doteče, gređo počivati' u kako štalu gor na slamó ali senó. An dne po dne, od vasi do vasi je takuó, dok njesu zamenili' vsjeh burj. An njegova barela je zmjeram tarkaj težká, kjer če z nje burje odvzameju, pa z sjerkam nauožju. Takuó če z tisto maltro ki su odšli z duoma, z tisto an še z guaršjo se povrneju na duom, z guoršjo kjer za iti pruot duomu pot je zmjeram nad se.

Kulku truda našim buogim gorjanjam pride kostat' an košček pulente!

Odgovorni urednik: TEDOLDI VOJMIK

Tiskala: Tiskarna Lucchesi - Gorica

Z dovoljenjem videmškega sudiča št. 47